

- 2) залучення експерта (вибір експертної установи або експерта, винесення постанови слідчим чи прокурором про залучення експерта та проведення експертизи або ухвали суду чи слідчого судді про доручення проведення експертизи; формулювання питань експертові);
- 3) проведення експертних досліджень;
- 4) надання висновку експертом із питань, які поставили перед ним сторони кримінального провадження, слідчий суддя чи суд [5, с. 619—620].

Згідно із ч. 1 ст. 242 КПК України [4] експертизу проводить експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках і в порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [6] судову експертизу — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Вважаємо, що змістом судової експертизи є комплексне виконання відповідних процесуальних та організаційних дій.

Отже, судову експертизу у кримінальному провадженні є процесом дослідження об'єктів і явищ, яке виконує експерт із використанням спеціальних знань за залученням стороною кримінального провадження або слідчим

суддею, за клопотанням сторони захисту чи судом, результати якого формулюють у висновку експерта. Останній є самостійним процесуальним джерелом доказів.

Список використаних джерел

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. 2-е изд., доп. Москва : Мегатрон XXI, 2000. 334 с.
2. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. Тула : Автограф, 2000. 464 с.
3. Клименко Н. І., Біленчук П. Д. Судова експертиза в розслідуванні комп'ютерних злочинів як форма використання спеціальних знань. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19—20.06.2002). Харків : Право, 2002. Вип. 2. С. 62—66.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.02.2021).
5. Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2013. 768 с.
6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 28.02.2021).
7. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 20 с.
8. Шавров К. В. Экспертиза въ уголовномъ судѣ // Вестникъ Права : журн. Юрид. общ-ва при Император. СПб Ун-тъ. С.-Петербургъ : Типогр. правит-го сената, 1899. Сентябрь. № 7. С. 1—38.

Е. Б. Сімакова-Єфремян,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки і техніки України, заступник директора з наукової роботи ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТІВ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Анотація. Проведено аналіз проблемних питань залучення судового експерта стороною захисту, пов'язаних із необхідністю змін концептуальних підходів до підвищення кваліфікації адвокатів щодо використання різних видів судової експертизи.

Ключові слова: *судова експертиза, сторона захисту, адвокат, судовий експерт, підвищення кваліфікації.*

Abstract. *An analysis of the problematic issues of involvement of a forensic expert by the defense, related to the need for changes in conceptual approaches to professional development of lawyers on the appointment and conduct of various types of forensic examination.*

Keywords: *forensic examination, defense, lawyer, forensic expert, advanced training.*

Аннотация. *Проведён анализ проблемных вопросов привлечения судебного эксперта стороной защиты, связанных с необходимостью изменения концептуальных подходов к повышению квалификации адвокатов по использованию различных видов судебной экспертизы.*

Ключевые слова: *судебная экспертиза, сторона защиты, адвокат, судебный эксперт, повышение квалификации.*

Судово-експертна практика свідчить, що ефективність експертного забезпечення правосуддя залежить не тільки від рівня підготовки та професійної майстерності безпосереднього (до речі — єдиного) суб'єкта судової експертизи — судового експерта, а й від рівня підготовки суб'єктів, яких наділено законним правом залучати судового експерта. У кримінальному провадженні до таких осіб належать сторона обвинувачення (слідчий, прокурор, дізнавач), сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), їхні захисники та законні представники), слідчий суддя, суд. У пропонованій доповіді йдеться про проблеми виконання судових експертиз на замовлення сторони захисту (або за клопотанням сторони захисту). Незважаючи на доволі незначний відсоток від загальної кількості судових експертиз, проведених у кримінальних провадженнях на замовлення сторони захисту (у середньому він дорівнює 1,8%), аналіз звернень представників сторони захисту свідчить про типові помилки, яких припускаються адвокати. Більшість із них стосується, по-перше, постановлення на вирішення судовим експертам питань правового характеру; по-друге, постановлення не належних до предмета доказування питань судовому експертові;

по-третє, постановлення питань без забезпечення дослідження відповідними матеріалами. Вважаємо, що за винятком окремих випадків, коли такі помилки є свідомими (щоб догодити клієнтові чи продемонструвати активну діяльність сторони захисту), вони пов'язані з недостатнім рівнем кваліфікації деяких адвокатів у питаннях застосування спеціальних знань. Ураховуючи наведене, тільки судовий експерт може на високому професійному рівні провести підвищення кваліфікації адвоката з питань призначення та проведення судових експертиз: фахово підготувати лекції як із загальних питань судової експертизи, так і за певними видами судової експертизи (наприклад, про особливості підготовки матеріалів для експертизи моральної шкоди, за фактами ДТП тощо).

Із метою підвищення кваліфікації адвокатів державні спеціалізовані установи судових експертиз та окремі приватні експертні організації проводять відповідні конференції, науково-практичні семінари, засідання круглих столів тощо. Такі заходи організовують на безоплатній основі за ініціативою експертних установ, вони не належать до системи підвищення кваліфікації адвокатів, адже, відповідно до законодавства, система підвищення кваліфікації адвоката реалізується через організаційні форми адвокатського самоврядування відповідними суб'єктами. Згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1] операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (далі — *Порядок*) затверджено рішенням Ради адвокатів України від 21.09.2019 р. № 111 [2].

Розглянемо окремі положення зазначеного нормативно-правового акта, відповідно до якого загальну організацію процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні здійснює Рада адвокатів України, її реалізують Національна асоціація адвокатів України, ради адвокатів регіонів, Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури регіонів та сторонні оператори підвищення кваліфікації адвокатів, що акредитовані згідно із цим Порядком. Відповідно до п. 5 Порядку в Україні підвищення кваліфікації адвокатів здійснюють оператори підвищення кваліфікації адвокатів за адміністрування підвищення кваліфікації адвокатів адміністратором. Відповідно до п. 6 Порядку адміністратором процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України (далі — *ВША НААУ*). Крім того, п. 7 Порядку встановлено, що операторами процесу підвищення кваліфікації адвокатів в Україні є всі органи адвокатського самоврядування згідно з Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (зокрема, НААУ, а також ВША). Організації, що бажають стати операторами підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, підлягають акредитації Експертною радою НААУ в передбаченому законом порядку як сторонні оператори. Пункт 8 Порядку визначає, що всі оператори підвищення кваліфікації адвокатів зобов'язані

виконувати обов'язки, встановлені нормативними актами НААУ щодо такого виду діяльності.

У ВША за наказом директора створено Центр акредитації ВША НААУ — це не юридична особа, а структурний підрозділ ВША НААУ. Центр акредитації ВША НААУ адмініструє процес підвищення кваліфікації адвокатів через відповідну централізовану онлайн-платформу, до якої підключено операторів із підвищення кваліфікації адвокатів; моніторить якість організації процесу підвищення кваліфікації адвокатів, що здійснюють усі оператори підвищення кваліфікації адвокатів; на виконання Порядку акредитації та сертифікації, затвердженого головою Експертної ради, НААУ організовує процес акредитації заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, сертифікації лекторів всіх операторів підвищення кваліфікації адвокатів та оформлює сертифікати акредитації (сертифікації) за рішенням Експертної ради НААУ; оформлює та видає сертифікати акредитації (сертифікації); готує та передає НААУ інформацію для розміщення її в ЄРАУ про щорічне проходження підвищення кваліфікації адвокатами; готує для затвердження Експертною радою НААУ проекти документів, що містять вимоги до лекторів, експертів і сторонніх операторів підвищення кваліфікації адвокатів; у межах своєї компетенції здійснює іншу діяльність, необхідну для ефективного адміністрування процесу підвищення кваліфікації (професійного рівня) адвокатів.

Зрештою, п. 37 Порядку визначає, що акредитацію стороннім операторам надають терміном на один рік. Щорічний внесок за акредитацію сторонніх операторів з підвищення кваліфікації складає 50 мінімальних заробітних плат станом на 1 січня того самого року, у якому внесено цю плату. Внесок підлягає сплаті на рахунок ВША НААУ. Рішення про зміну щорічного внеску за акредитацію сторонніх операторів з підвищення кваліфікації може приймати Голова НААУ (зокрема, за поданням Директора Вищої школи адвокатури НААУ).

Отже, для того щоб досвідчені судові експерти мали можливість системно підвищувати кваліфікацію адвокатів з питань судової експертизи (зокрема, читати лекції або проводити семінарські заняття, розраховуючи на оплату своєї праці), судово-експертні установи, де працюють ці судові експерти, мають сплатити за це 50 мінімальних заробітних плат як щорічний внесок за акредитацію стороннього оператора.

Такий внесок сьогодні складає чималу суму (300 тис. грн), а з 01.12.2021 р. ця сума збільшиться. Тобто за те, щоб передавати свої знання адвокатам з метою запобігти помилкам останніх у разі проведення судових експертиз за ініціативи сторони захисту, судово-експертні організації мають ще й сплачувати за це гроші.

На нашу думку, така ситуація є дещо нелогічною й вимагає диференційованого підходу під час добирання операторів із підвищення кваліфікації із-поміж працівників наукових судово-експертних установ, адже тільки висококваліфіковані експерти можуть надати адвокатам якісні рекомендації щодо використання спеціальних знань у судочинстві.

На завершення зауважимо, що Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» отримав ліцензію на підставі наказу МОН України від 17.04.2019 р. № 334-л на провадження освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою за спеціальностями 08 «Право» та 081 «Право за програмою “Теоретичні, організаційні і процесуальні питання судової експертизи”», згодом заплановано розширити ліцензійний обсяг із цього напрямку діяльності (зокрема, для іноземців). Це є підставою для використання потужного потенціалу Центру для

участі державної наукової установи в системі підвищення кваліфікації адвокатів на взаємовигідних умовах.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI (зі змін та допов.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 27. Ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 03.01.2021).
2. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція) : затв. рішенням Ради адвокатів України від 21.09.2019 р. № 111. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2019-09-21-poryadki-111_5db2d7f00ffe2.pdf (дата звернення: 03.01.2021).

І. В. Сташевська,

судовий експерт Луганського НДЕКЦ МВС України, м. Луганськ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4511-6755>, e-mail: irena11051982@ukr.net

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВІДСУТНОСТІ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В КОНТЕКСТІ ЙОГО МАТЕРІАЛЬНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Визначено, що призупинення щорічними законами України «Про Державний бюджет України» дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» спричиняє негативні наслідки; акцентовано увагу на тому, що незалежність діяльності судових експертів можна забезпечити лише дієвими заходами щодо їх юридичного захисту, належним рівнем їх матеріального та соціального забезпечення.

Ключові слова: судовий експерт, гарантії незалежності, матеріальне та соціальне забезпечення, оплата праці, судово-експертна діяльність.

Abstract. The conference proceedings highlight specific features and conditions of forensic science activity; it is established that non-compliance with the norms of the Constitution of Ukraine, suspension of the Law of Ukraine: On Government Budget of Ukraine Part 2 of Art. 18 of the Law of Ukraine: On Judicial Examination leads to significant negative consequences. Emphasis is placed on the fact that the independence of forensic experts can be ensured only by effective measures for their legal protection, appropriate level of material and social security.

Keywords: forensic expert, guarantees of independence, material and social security, remuneration, forensic science activity.

Аннотация. Определено, что приостановление ежегодными законами Украины «О Государственном бюджете Украины» действия ч. 2 ст. 18 Закона Украины «О судебной экспертизе» приводит к негативным последствиям; акцентировано внимание на том, что независимость деятельности судебных экспертов можно обеспечить только действенными мерами по их юридической защите, надлежащим уровнем их материального и социального обеспечения.

Ключевые слова: судебный эксперт, гарантии независимости, материальное и социальное обеспечение, оплата труда, судебно-экспертная деятельность.

Судово-експертна діяльність — це особливий вид людської праці, результат якої може стати вирішальним інструментом у з'ясуванні істини та захисті прав людини.

Важливим кроком на шляху реформування інституту судової експертизи й наближення його до європейських стандартів є забезпечення гарантій незалежності судового експерта і їх практична реалізація: зокрема, це стосується матеріального та соціального забезпечення судового експерта. Проголошуючи незалежність судового експерта, держава гарантує належне матеріальне та соціальне забезпечення судового експерта, однак, на практиці реалізації цього забезпечення, на жаль, не відбувається, що, зі свого боку, спричиняє вагомі негативні наслідки. Щодо цього українські науковці А. І. Лозовий, Н. В. Нестор, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. Л. Федоренко неодноразово висловлювали свої позиції та сподівання. Проте, досі питання щодо належного забезпечення гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального та соціального забезпечення залишається відкритим.

Основним Законом України (п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України) передбачено, що засади судової експертизи визначено виключно законами України [1].

Профільним законом, який визначає правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності, є Закон України «Про судову експертизу». Зокрема, згідно зі ст. 4 цього Закону, однією з гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку є «створення необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальне та соціальне забезпечення» [2]. Однак, системний аналіз чинного законодавства свідчить про те, що цю гарантію майже не реалізовано на практиці. Особливо це стосується матеріального та соціального забезпечення судового експерта (зокрема, оплати його праці).

Підґрунтям для виокремлення та застосування особливих норм соціального захисту судового експерта стали такі специфічні ознаки й умови експертної діяльності: особливість праці та її інтенсивність, що поєднує науково-дослідницьку, науково-методичну, науково-виробничу діяльність, яку здійснюють здебільшого ті самі особи; суспільна важливість праці, спрямованої на з'ясування істини у справі та захист прав людини; виконання особливо важливих завдань з експертного забезпечення правосуддя;